

Apie du ežerus: Miguelio de Unamuno ir Donaldo Kajoko romanai

Akvilė ŠIMĖNIENĖ
Mykolo Romerio universitetas

Pagrindinės sąvokos: *intraistorija, laiko ir erdvės modifikacijos, ežero kreipiamas laikas tekstuose, statiški personažai.*

Išvadas

Šios straipsnio *tikslas* aptarti ir nagrinėti du prozos tekstus: ispanų rašytojo Miguelio de Unamuno „Gerasis šventas Manuelis, kankinys“ (1930 m.) (Unamuno 2009) ir lietuvių rašytojo Donaldo Kajoko naujausią romaną *Ežeras ir kiti jį lydintys asmenys* (Kajokas 2012)¹. Nors ir laiko, ir kultūros atžvilgiu šie tekstai yra gerokai nutolę vienas nuo kito, tačiau šiuo tyrimu keliamą hipotezę, kad abiejuose veikia analogiškos laiko ir erdvės sampratos. Reikėtų minėti faktą, jog M. de Unamuno tekstas pirmą kartą į lietuvių kalbą buvo išverstas ir publikuotas 2011 m. (Unamuno 2011). Taigi egzistuoja tikimybė, jog D. Kajokas galėjo būti jį skaitęs.

Šiame straipsnyje dėl ribotos apimties sąmoningai nepaliesime daugelio svarbių abiejų tekstų aspektų: pvz., Unamuno tekstas siekia tapti nauju prozos žanru – rimonu, kuriame susivienija filosofinis ir literatūrinis diskursai, o ne romanu; Kajoko tekste yra svarbus senosios lietuvių mitologijos ir folkloro podirvis, kuris įgalina daugiau nei kelias teksto skaitymo galimybes; Kajoko romanas analizuotinas ir iš interstekstualumo perspektyvos (E. A. Poe, Biblijos, nekanoninių evangelijų, mitologijos, magiškojo realizmo (G. Garcíos Márquezo, F. Botero) išpildai ryškūs visoje knygoje) ir t. t. Svarbiausi paliečiami klausimai yra laiko ir erdvės sampratos, valdančios šiuos du tekstus; keliamas klausimas, kaip, kokiais būdais ir kodėl transformuojamos laiko ir erdvės sampratos prozos tekstuose.

Analizuojant abu prozos tekstus remiamasi 1898 metų Ispanijos kultūrinės generacijos pasiūlytais intraistorijos, laiko moduliacijos, transformacijos terminais. Laikomasi bendrosios fenomenologinės nuostatos, kad „literatūros kūrinio prasmė atsiranda iš dviejų faktorių poveikio: akivaizdaus ir neginčijamo kūrinio teksto ir

¹ Čia ir toliau cituojama iš D. Kajoko romano *Ežeras ir kiti jį lydintys asmenys* (Vilnius: Tyto alba, 2012), bus nurodomas tik puslapio skaičius skliausteliuose.

ne taip akivaizdaus <...> skaitytojo interpretacinių/percepcinių priedų“ (J u r g u - t i e n ė 2006, 31).

Taip pat naudojamosi J. Sprindytės, V. Daujotytės, R. Pociūtės, F. J. Escobaro, J. Artilesio, M. J. Valdésio, P. Ribaso, J. Rüseno analitinėmis išvalgomis apie laiko ir erdvės transformacijas prozos tekstuose. Minėtų autorių straipsniai skelbti Lietuvos ir Ispanijos periodinėje spaudoje.

Vertėtų nors eskiziškai pristatyti abiejų tekstų autorius. Mažai Lietuvoje pažįstamas Miguelis de Unamuno (1864–1936) – vienas iškiliausių ispanų kultūros XX a. pr. atstovų: filosofas, poetas, dramaturgas, eseistas, prozininkas, politikas, žurnalistas, antikos kultūros specialistas, Salamankos universiteto Klasikinės filologijos katedros profesorius, vėliau to paties universiteto rektorius. Donaldas Kajokas (g. 1953) – vienas centrinių šiuolaikinės lietuvių literatūros poetų, eseistų, prozininkų; ilgametis kultūros savaitraščio „Nemunas“ redaktorius, knygų „Lapės gaudymas: eseistinės užsklandėlės“ (2013), „Kurčiam asiliukui“ (2011), „Kazasas“ (2007), „Lietaus migla Lū kalne“ (2002) ir daugelio kitų knygų autorius, 1999 m. apdovanotas Lietuvos Nacionaline premija.

Ežeras D. Kajoko ir M. de Unamuno tekstuose

Žiūrint iš istorinės distancijos perspektyvos, M. de Unamuno nedidelės apimties prozos tekstas „Gerasis šventas Manuelis, kankinys“, sukurtas ir publikuotas 1930 m., yra vertinamas kaip vienas svarbiausių XX a. ispanų literatūros kūrinių. Jame meniškai sutampa religijos ir filosofijos klausimų, įtakų svarstymai literatūriname tekste. Kūrinyje ne tik svarstoma katalikų kunigo drama – netikėjimo klausimas, bet ir novatoriškai naudojamosi heterodiegetinių / homodiegetinių pasakotojų, fokusavimo kaitaliojimo, minimalaus veiksmo ir aprašymo tempo kaitaliojimo teikiamomis galimybėmis. Pagrindinis kūrinio pasakojimas yra netikinčio, bet kitus įkvepiančio tikėti ir palaikančio provincijos kunigo gyvenimo istorija. Šalutiniais, tik nuotrupomis pateikiamais pasakojimais, galima laikyti miestelio gyventojos Ángelos – pagrindinės pasakotojos – gyvenimo istoriją bei jos brolio Lázaro sugrįžimo namo istoriją. Valverde de Lucerna miestelis žavisi kunigo dvasingumu, gerbia jį ir laiko savo siekiamybe. Miestelin grįžus Ángelos broliui Lázarui, jis atsiverčia į krikščionybę ir tokiu savo veiksmu tarsi pamalonina visą bendruomenę. Po kurio laiko kunigas Manuelis ima silpti ir galiausiai miršta. Kūrinys užbaigiamas visišku Ángelos sudvejojimu, ar ji iš tiesų tai patyrė, ar tai tebuvo sapnas. Po Ángelos epilogo eina autoriaus, M. de Unamuno, epilogas, kuriame jis rašo, kad iš kažkur gavo papasakotos istorijos rankraštį ir nusprendė jį publikuoti. Svarbią poziciją tekste užima ežeras ir kalnai, kaip gamtos reprezentacijos kultūrinėje erdvėje – Valverde de Lucerna miestelyje. Ežero vandeniui suteikiama išskirtinė vieta kūrinyje: aplink jį susitelkia visas pasakojimas, ežero vanduo turi religinių-teologinių konotacijų (reikėtų prisiminti ežero ir kalnų simboliką Naujajame ir Senajame Testamentuose). Ežeras ir kalnai Unamuno tekste sukuria dvipolę struktūrą, kuria grindžiama Manuelio asmenybės sandara. Ežeras kūrinyje veikia kaip saugiklis, leidžiantis Manueliui toliau gyventi dvejojant savo pašaukimu ir ga-

lutine gyvenimo prasme. Ežero vanduo tekste atlieka ir simbolinę funkciją: sugeria tikėjimą, abejones, refleksijas, kitaip tariant, dvasinius neramumus, kurie drumsčia ramų miestelio gyvenimą. Ežere atsispindi kalnai: juose prasidedantys šaltiniai savo kelią užbaigia susimaišydami su ežero vandeniu.

Šiame Unamuno tekste koncentruočiausiai pateikiama jo suformuluota filosofinė nuostata sukurti beasmenę visumos metaforą: ežeras yra kilęs iš intraistorinės jūros metaforos, nes sklendo legendos, kad ežere nuskendęs senasis miestas, iš jo girdimi varpų dūžiai. Jo apibūdinimas leidžia teigti, kad ežeras reprezentuoja belaikę, amžinosios būties erdvę, idealiai atitinkančią intraistorijos apibrėžimą:

<...> Kitą kartą, – taip pat man pasakojo brolis, – begrižtant čia, viena mergaitė ožkaganė, stirksanti kalnų šlaito viršukalnėje, ežero peizaže, dainavo gaivesniu už ežero vandenis balsu. Donas Manuelis mane sulaukė ir rodydamas tarė: „Žiūrėk, atrodo tarsi laikas būtų sustojęs, tarsi ši mergaitė čia būtų buvus visada tokia, kokia yra, ir dainavusi taip, kaip dainuoja, ir, atrodo, tarsi visada čia liks, kaip ir buvo, tuomet, kai užgimė mano sąmonė ir, tokia liks tuomet, kai mano sąmonė užges. Ši mergaitė su uolomis, debesimis, medžiais, vandenimis yra gamtos, o ne istorijos dalis (U n a m u n o 2011).

Donaldo Kajoko tekste siužetas gerokai įmantresnis ir postmodernesnis: Gabrielių Aušautą, anot literatūrologės Jūratės Sprindytės, „prie ežero atvijo noras save sustyguoti, susigaudyti, sutvirtinti gyvenimo atramas. Kiekvieno poetinio romano centre rasime savęs ieškančią subjektą, atsigrežusį į savo vidujybę“ (S p r i n d y t ė 2012). Literatūrologės įvardijamas žanrinis Kajoko teksto apibūdinimas – poetinis romanas – nėra labai dažnas reiškinys lietuvių literatūroje. Panašiai kaip Unamuno protagonistas Manuelis, Gabrielius kenčia dėl dvasinės stiprybės stokos ir vidinio chaoso. Visi jo dvare patiriamai išgyvenimai, regėjimai leidžia kvestionuoti romane veikiančią laiką ir istorijos sampratą, klausti, kas laiduoja, trikdo ar nutraukia laiką ir istorijos tėkmę romane. Laiko, istorijos sampratas Unamuno tekste medijuoja simboliniai aktantai ežeras ir kalnai, kurie stabdo, greitina, transformuoja laiką ir erdvę.

Intraistorijos samprata. Laikinė prasmėdara

Mario J. Valdėsas straipsnyje „Unamuno intraistorija ir naujoji istorija“ (V a l d ė s 1996) teigia, kad intraistorijos samprata, tyrinėjant ontologinį jos pagrindą, pasirodo kaip svarbi intelektualinė idėja Naujosios istorijos epochoje. Literatūros istorikas pabrėžia, kad „<...> klaidinga yra manyti, jog intraistorija neatsižvelgia į istorinius įvykius <...> intraistorija yra terminas <...> kuriame susiduria kolektyvinis ir vienetinis įvykiai. Revoliucija prasiveržia po to, kai metų metus buvo piktnaudžiaujama valdžia, <...> represuojama ir t. t.“ Intraistorijos sąvoka formuojama atvirosios dialektikos principu, kai nuolat tvirtinami prieštaravimai. Atviroji dialektika atliepia realybėje veikiančius principus: tik nuolatinėje įtampoje įmanomas progresas (Ibid., 242). Anot M. J. Valdėso:

<...> intraistorija realizuojasi šiuolaikinėje istoriografijoje kaip atviroji dialektika tarp žmogaus praeities veiksmų, performuluotų priklausomai nuo istoriko. Istoriografijos amžina problema buvo kontekstualizuoti veiksmą. Unamuno sąvokų įnašas buvo reikalauti, jog kontekstualizacija būtų dialektika, kurioje kontekstas niekada nebūtų baigtas formuluoti ir visada būtų galima pridėti naują perspektyvą (Ibid., 243).

Intraistorijos erdvė Unamuno laikoma idealia suartėjimo su gamta erdve, opoziciška besivystančioms technologijoms ir urbanizacijai. Kaip teigia F. J. Escobaras Borrego, „<...> gyvenimas sąlytyje su gamta yra viena iš privilegijuotų intraistorijos erdvių“ (B o r r e g o 2003). Gamtoje, mažuose miesteliuose, nedidelėse gyvenvietėse įsikūnija intraistorinis laikas. Galima sakyti, kad jis opoziciškai dekonstruoja greito, bėgančio pažangos ir miesto laiko sampratą. Kaip teigia M. Kevinas Readas, „<...> intraistorijos sąvokos kilmė slypi romantinėje organinės visuomenės nuostatoje, <...> kur kalba suvokiama kaip socialinių procesų mediumas <...>. Intraistorija apima bandymą suvokti kolektyvinę sąmonę <...>“ (R e a d 1992). Nepaneigiamos ir intraistorijos sąsajos su G. W. Hegelio sąvoka *Volksgeist*. P. Ribasas pabrėžia intraistorijos opoziciją istorijai: kaip teigia Unamuno, „intraistorija yra tai, kas nesąmoninga istorijoje“ (R i b a s 1971).

Šiame tyrime intraistorijos sąvoką apibrėžiu taip, kaip ją apibrėžė 1898 metų ispanų literatūros karta²:

<...> intraistorija atsigręžia prie savo ištakų, stengiasi atsiriboti nuo išorinių, be-reikšmių dalykų. Dabarties momento istorija, ta, kuri pasirodo periodikoje, tėra begalinės jūros paviršius <...> Intraistorinis, tylus ir nuolatinis gyvenimas yra progreso esmė, tikroji ir amžinoji tradicija, o ne melagingoji tradicija, kurios dažniausiai ieškoma knygose ir popieriuose, monumentuose ir akmenyse palaidotoje praeityje <...> (M a r g e n o t 2009).

Istorija ir intraistorija yra dvi perskyros, kuriomis grindžiamos literatūros kūriniių bei istorinių procesų koncepcijos. Intraistorija yra mažosios, užmirštos, mitologinės, teosofinės istorijos. Istorija yra kvestionuotina sąvoka dėl kelių apie ją mąstant išskylančių aporijų: ar istorija yra praeities balsas dabartyje, ar tai paprasčiausiai mūsų projekcija iš mūsų dabarties į praeitį, kurią patys sukūrėme? (V a l d é s 1996). Istorija yra siejama su istorinių įvykių registru, archyvais, monumentais, o intraistorija – su žodine, gyvosios kalbos tradicija, kasdienybės mažųjų įvykių svarba. Intraistorija humanitariniuose moksluose iš šiandienos perspektyvos turėtų būti suprantama kaip „mažųjų istorijų“ epochos pradžia, kai Didysis, vienpusis pasakojimas pakeičiamas daugeliu mažesniųjų diskursų (moterų literatūra, etninių

² 1898 metų karta (trumpinama G-98) – XIX ir XX amžių sandūroje Ispanijoje susiformavusi literatūrinė generacija. Jai priklauso rašytojai Miguelis de Unamuno, Azorinas, Antonio Machado, Pío Baroja, Ramónas María del Valle-Inclánas. Šios kartos kūryboje išryškinama Ispanijos dekadanso problema ir bandoma siūlyti įvairius išsigelbėjimo modelius. Supaprastinama literatūrinė kalba, suformuluojami nauji tautiniai idealai, maištaujama prieš imperialistinius monarchijos siekius.

mažumų, populiariosios literatūros, alchemijos, religinių sektų, valstiečio kasdienybės ir kitų istorijos, literatūros ir pan.) (Ibid., 248).

Intraistorijos sąvoką galima sieti ir su vidinio, intuityvaus laiko samprata, plėtotą H. Bergsono filosofijoje. Anot Bergsono, homogeniškas laikas yra simbolinė „grynosios trukmės“ reprezentacija, jo priešingybė – heterogeniškas laikas, kuris yra kūrybinis ir dinaminis progresas. Homogeniškas laikas subordinuojamas erdvei. Erdvės ir laiko skirties idėja buvo pagrįsta R. Descartes'o filosofijoje: kūnas kaip tįsi substancija siejama su erdve (tįsumas erdvėje), o siela kaip mąstančioji substancija siejama su laiku (tas, kas juda, turi sielą ir juda laike). Laiką galima traktuoti kaip visiškai nedalijamą ir priklausantį intuicijos sferai. Erdvė, anot Bergsono, yra visiškai priešinga, ji yra intelekto pasaulio dalis. Būtent intelektui, nors jį ir galime apibūdinti „protingu“, yra be galo sunku suvokti laiko kaitą, todėl jis imasi laiko erdvinimo, jo skaidymo. Žvelgiant iš bergsoniškosios perspektyvos, toks suerdvintas laikas yra netikras. Laiko suerdvinimo atsisakymas tebėra vienas iš aktualiausių postmodernios kultūros siekinių. Tokių ambicijų, atrodo, esama ir D. Kajoko naujausiame romane.

Peizažo elementai bei kasdiene veikla užsiimantis žmogus Kajoko ir Unamuno tekstuose reprezentuoja gyvenamą laiką, arba intraistoriją. Gyvenimas yra nepertraukiama trukmė, nes praeitis aktualizuojama dabartyje, nukreiptoje į ateitį. Anot Bergsono, materialiems daiktams būdingas erdviškumas, o trukmė laike yra sąmonės procesų sritis. Iš to kilo teorija apie spontanišką nenutrūkstamą sąmonės procesų sklaidą laike. Sąmonės procesai čia iškyla kaip dinamiški ir laisvi kilmės atžvilgiu.

J. Rūsenas neseniai lietuvių kalba pasirodžiusiame savo straipsnyje „Laiko kultūra. Laikinės prasmėdaros tipologijos bandymas“ (R ū s e n 2012) teigia, kad:

Laikas – viena iš pamatinių – žmogiškosios būties apibrėžčių. Jis apima žmogų ir pasaulį, mąstymą ir būtį, vidų ir išorę, kultūrą ir gamtą. Todėl laikas yra pamatinė kultūros mokslų (ir ne tik jų) kategorija. Pagal savo laiko supratimą pastarieji apibrėžia kultūros ir gamtos sąsajas ir skirtumus, žmogaus savitumą ir jo santykį su savo pasauliu ir savimi pačiu <...> (Ibid., 107).

Lietuvių ir ispanų rašytojų tekstai, remiantis Rūseno klasifikacija, yra aiškinantys „plyši“ tarp gyvenimo įvykių (istorinių atsitikimų) ir asmeninės, „kritinės“ laiko patirties, kuris reikalauja nuolat peraiškinti kultūrinius modelius. Kritine laiko patirtimi Rūsenas laiko aiškinimo modelių pakeitimus, kuriuos reikia atlikti tam, kad būtų galima suvokti ir veikiant suvaldyti tai, kas vyksta (Ibid., 109).

Laiko ir erdvės transformacijos Kajoko ir Unamuno tekstuose

Dėmesį patraukia šių dviejų romanų susitelkimas į dvasinės žmogiškosios būties problemas: tiek Unamuno, tiek Kajoko protagonistai kenčia, dvejoja ir nerimauja, o šalia abiejų pagrindinių personažų tekstuose atsiranda daug statišku, sakytume, negyvajai gamtai atstovaujančių, reprezentatyvių simbolių: Unamuno tekste – ežeras ir kalnai, dvaras už ežero; Kajoko – ežeras, dvaras, pelkė. Taip pat

įdomu tai, kad tiek ispanų, tiek lietuvių rašytojo tekstuose statiški simboliai teksto plėtotėje tampa savarankiškais veikėjais (aktantais, kalbant semiotiniais terminais). Ypač šiuo aspektu yra svarbus ežeras.

Pabandysiu nubrėžti kelias pagrindines gaires: negyvosios ir gyvosios gamtos simbolių tapimą aktantais bei intraistorinės laiko sampratos vienijamus epizodus šiuose dviejuose kūriniuose. Abiem kūriniams yra bendra fiktyvi intraistorijos sąvoka, kuri suponuoja vidinės ir belaikės, nechronologinės istorijos egzistavimą. Joje gyvena abiejų kūrinių veikėjai.

Ežeras Kajoko romane yra tempą, slinktį ir įvykius kreipiantis. Kaip jau minėta, teksto plėtotėje jis įgyja savarankiškumo ir tampa aktantu. Nors ežeras mįslingas, tarsi nepažinus romano veikėjams žmonėms, tačiau su juo romane pasirodo lydinčiosios „esybės“ ir „nesybės“. Kitaip tariant, jis pažinus ir bendrapradis su nežmogiškosios prigimties romano veikėjais. Ežeras atlieka lemiamą vaidmenį siužeto vystymosi procese, todėl gali būti vadinamas pasakojimą konstruojančiu elementu. Kaip teigia literatūrologė Viktorija Daujotytė, „D. Kajoko „Ežero“ laikas – dabartis, kai jau galima dvarą ir paslaptinę giminaičio palikimą paveldėti, realizuoti keisčiausius įnorius, kurių turi ponia Em, Emilija, žavi, protinga ir nelaiminga moteris“ (D a u j o t y t ė 2012). Taigi pats romano laikas yra komplikotas mažiausiai keliais aspektais: Gabrieliūs atkeliauja dabarties laiku į dvarą, kuriame galės vykdyti giminaičio palikimą; t. y. Gabrieliūs per dabartį aktualizuos praeitį su intencija į ateitį. Tai atitinka tiek Unamuno „Gerojo švento Manuelio, kankinio“ intraistorinę laiko sampratą, tiek Bergsono laiko teorijos idėjas. Didžiausia šio romano inovacija, mano supratimu, yra laiko moduliacijos literatūriniam tekste. Teosofiniai, mitologiniai, religiniai podirviai Kajoko tekste nėra originalūs patys savaime: galima išvelti sąsają su G. Beresnevičiaus, S. Gedos, M. Martinaičio kūryba. Inovatyvus yra požiūris į laiką, laiko trukmę, grožinio teksto slinktį stabdančius ir skatinančius elementus lietuviškosios, rytietiškos mitologijos kontekste.

Kaip pastebima V. Daujotytės recenzijoje, romane „pasakojama apie tai, kas įvyko ir kas neįvyko su Gabrieliumi Aušautu <...>“ (Ibid., 2012). Kitaip tariant, romane kalbama apie Gabrieliaus sąmonės procesus, kurie, anot Bergsono, tiesiogiai susiję su laiko samprata. Galbūt dėl šios priežasties tekste tiek mažai erdvių kitimo: visas romanas plėtojasi dvare ir jo apylinkėse. Erdvėlaikis yra dirbtinis konstruktas ta prasme, jog trukmė laike yra sąmonės procesų sritis, o erdvė – materialijų daiktų, vietovių sritis. Atrodo, kad romane bandoma išardyti šį tikslųjų mokslų primesta erdvėlaikio sampratą. Teigiamas kitokio laiko ir erdvės buvimas. Tai sutampa ir su Daujotytės išsakyta mintimi, kad „D. Kajoko pasija – *peržengti* esybės, susitikti su *nesybėmis*“, turint omenyje ne tik romano veikėjus (esybes, nesybes), bet ir nusistovėjusias fizikines laiko ir erdvės sampratas. Kaip teigia Daujotytė, laikas „romane yra nepertraukiamas, nors ir pradedamas pirminiais, steigiamaisiais krikščionybės įvykiais, Golgotos įvykiais. Tie įvykiai nėra pasibaigę, jie atsiliepia *Ežero ir jį lydinčių asmenų*, esybių ir nesybių gyvenime“ (Ibid., 2012).

Išsamūs esybių ir nesybių aprašymai, autorės supratimu, atlieka labai svarbią intraistorinio laiko gyventojų funkciją: jie pasirodo netikėtai, sutrikdydami įpras-

tinę laiko tėkmę. Taip laužoma realybės / anapusiųs skirtis kaip ir pati dirbtinė erdvėlaikio samprata. Šis aspektas visiškai priešingai atskleidžiamas R. Pociūtės recenzijoje: „Yra ir daugiau smulkesnių veikėjų, kurie ne kažin ką daugiau ir daro, tik pasirodo pasakotojui, jų buvimas juntamas vienokiomis ar kitokiomis juslėmis. Ištiesi puslapiai yra tarsi enciklopedija, kurioje aprašoma keistų „esybių“ ar „nesybių“ išvaizda, elgsena bei funkcijos“ (P o c i ū t ė 2013).

Ežeras Kajoko, kaip ir Unamuno, tekste yra lemiantis Gabrieliaus sąmonės pokyčius, tai rodo pati pirma romano pastraipa:

Apniukusią rugpjūčio pavakarę Gabrielius Aušautas su kuprine ant pečių atsidūrė didelio ežero pakrantėje. Ežero dydį, tiesą sakant, sunku buvo nuspėti, nes aplinkui tvyrojo rūkas, vis dėlto nuojauta kuštėjo, kad vandens telkinys turėtų būti ne iš mažųjų (p. 11),

atskleidžianti, kaip ežeras įvesdina Aušautą į intraistorinį laiką, iš pradžių palikdamas „vartelius“ sugrįžimams į realybę, bet vis labiau juos retindamas ir galiausiai neišleisdamas Gabrieliaus į istorinę tikrovę.

M. de Unamuno tekste ežeras lemia Manuelio sąmonės pokyčius: gilina arba sekina jo tikėjimo abejones, traukia jį vaikščioti prie ežero, kontempliuoti gamtą, kuri tampa atsakymu į visus Manuelio klausimus tylinčiam Dievui³. Su Unamuno tekstu Kajoko romaną artina ir krikščioniškasis intertekstas. Štai, pavyzdžiui, Dovydo psalmės, kurioje Jėzus prieš mirtį kalba „Dieve, Dieve, kam mane apleidai...“, yra identiškos tiek Unamuno, tiek Kajoko tekstuose.

Kajoko romane pasirodo ir dvaro, kaip intraistorinės erdvės, opozicija – istorinis, nusigyvenęs Lietuvos provincijos miestelis. Ežeras ir dvaras atstovauja intraistorinei erdvei, o miestelis ir visi Gabrieliaus nuotyčiai, išėjus iš dvaro – istorinei tikrovei. Intraistoriniai, laikantis G-98 pateiktos sampratos, drauge reiškia ir religiniai, ypač suprantant pastaruosius (kurių Kajoko romane ypač gausu) kaip hipotekstus. Taigi tiek ežeras su dvaru Kajoko romane, tiek ežeras su kalnais bei miesteliu Unamuno rimone kildinami iš religinių hipotekstų. Mistinėmis, antžemiškomis ežero galiomis bei jo neistoriškumu galima įsitikinti iš tokių citatų kaip: „Kartais smilktelei sąmonėn, kad ežeras turi savybę pritraukti visa, kas neįprasta“ (p. 55) arba

– Sakykite, kaip vadinasi šitas ežeras? – paklausė Gabrielius, <...> – Senelis jį vadina Peleniniu Sineanu. <...> – Taip, nes jis vienintelis čia neturi amžiaus. Senovėje, kai žmonių palaikus dar degindavo, pelenus suberdavo į jo vandenį. Tiesa, kitame krante jį vadina Gelšaus, bet jie klysta. Senelis sako, kad niekas nežino tikro šito ežero vardo <...> (p. 37).

³ Ne kartą tyrinėtos M. de Unamuno filosofinės nuostatos bei jų artimumas S. Kierkegaard, F. Nietzsche's idėjoms. Žr. Jan E. Evans, *Unamuno and Kierkegaard: Paths to Selfhood in Fiction*, Lanham, MD: Lexington Books, 2005. Carlos Baz Ferreira, *Tres filósofos de la vida: Nietzsche, James, Unamuno*, Buenos Aires: Editorial Losada, 1965. Agustín Izquierdo Sánchez, *Nietzsche y Unamuno: vida y saber*, Santiago de Chile: Mare Nostrum, 1992 ir daugelis kitų.

Apie intraistorinio laiko ir erdvės išsismelkimą Gabrieliaus sąmonėn suprantame iš pačios romano pradžios:

Atsisėdo ant žemės, užmerkė akis. Kurį laiką atrodė, kad dabar jį supa visai kitas pasaulis. Dar nepradėjęs nei senti, nei sirgti, nei irti. Pasaulis be mirties nuojautos, kuriame niekas su niekuo nelyginama, neanalizuojama, nesigurinama.

Atsimerkęs išvydo tiesiai į jį spoksančią varną. Nuo malkinės stogelio krašto. Mostelėjo ranka – ir šįkart paukštis neišsigando (p. 28).

E. A. Poe „Raudonosios mirties kaukėje“ pasirodžiusi transcendentinė varna Kajoko romane rodosi kaip tarpininkė, vedlė ir žymi pagrindines laiko ir erdvės kismo vietas tekste: pačioje romano pradžioje, vos Gabrieliui atvykus prie dvaro („Nelauktai pajuto į pakaušį įremtą žvilgsnį. Nuo šermukšnio šakos į jį spoksojo varna. Smalsiai, šiek tiek gąsdinančiai, p. 11), vėliau Gabrieliui grimztant į ežero erdvę ir laiką.

Prie intraistorinio laiko, kurį Kajoko tekste medjuoja ežeras, artina Augustės ištarti žodžiai:

Ir vienas žmogus atskleidė man tą motyvą, jis pasakė labai paprastai: valia gėrėtis. Gėrėtis kiekviena akmirka, pačiu buvimu, nesuskaičiuojamais jo niuansais ir pavidalais (p. 57).

Kajoko ežero saloje Gabrielius aptinka griuvėsius, o Unamuno ežere kartkartėmis pasirodo nuskendęs miestas bei pasigirsta skambantys varpai. Abu ežerai trikdė veikėjus, nes patys išsismelkia kaip veikėjai į jų sąmonę bei transformuoja jų erdvės ir laiko suvokimą. Tai liudija ir paties Gabrieliaus perklausimas: „Po galais, gal šis ežeras iš tiesų turi galią priversti sąmonę lengvai haliucinuoti“ (p. 64).

Gabrieliaus dvejonės, susipainiojimai, savotiški *dejà vu* vis labiau įtikina belaikės būties išgalėjimu romane: „<...> išvogė mintis, jog čia ar kažkur netoliese jau esu buvęs...“ (p. 69). Gabrielius akivaizdžiai ima prarasti realų laiką ir išsigyventi kitoje dimensijoje.

Romane pasirodo ir tapatybės destabilizavimo požymių, kurie pasireiškia prarandant gamtamokslinį erdvėlaikį:

Gabrielius irgi pakilo iš kėslas ir atsainiu žvilgsniu ėmė apžiūrinėti paveikslus. Ūmai sąmonę nutvilkė mintis, jog visa tai jau buvo. Jog jis – nežinia kada, bet tikrai tikrai – lygiai taip sėdėjo su šiais žmonėmis prie stalo <...> šis vaizdas iškilo sąmonėje kaip ryškus, bet užmirštas sapnas, nežinia kada, tačiau neabejotinai sapnuotas Gabrieliaus Aušauto, kuris gal ir nebuvo Gabrielius Aušautas, bet turėjo daugelį Gabrieliaus Aušauto savybių... (p. 81–82).

Regime veikėjo išsikūnijimo procesą, iš esmės tokia situacija ir patirtis nėra žmogiška, o labiau dieviška, transcendentinė. Ryškios paralelės su M. de Unamuno veikėju Manueliu, kuris tarsi pakildavęs virš visų miestelio tikinčiųjų. Gabrielius išsikūnija ir tarsi pamažu apleidžia savo realiam laike ir erdvėje gyvenantį kūną. Manuelis yra pakilęs virš miestelio tikinčiųjų dėl savo religinės dilemos.

Po išsikūnijimo epizodo vykstanti Gabrieliaus dezorientacija atskleidžia jo išsilaisvinimą ir pavaldumą neracionalioms erdvėms bei neistoriniam laikui. Paklai-

dinimas rūke yra lietuviško folkloro hipotekstas, kai destabilizuotas logiškas mąstymas priverčiamas užleisti vietą nuojausiai ir kolektyvinės patirties išpaudams: „<...> Staiga ėmė nebenutuokti, kurioje pusėje dvaras <...> Galiausiai nutarė pasikliauti ne protu, o instinktu“ (p. 90).

Dievo nebūties ir ilgesio motyvai glaudžiai sieja abu tekstus: Miguelis išgyvena Dievo tylą, atramos ieško Dovydo psalmėje, kurioje pats Jėzus, atrodo, buvo suabejoję Dievo Tėvo globa. O Gabrielius neturi tiesiogiai išsakytos religijos ar religinių patirčių ilgesio, bet siekia grįžti prie to, kas tikra, nepameluota, amžina. Tai rodo ir jo susidomėjimas tamsiąja ir juslių naktimi. Skausmingas žmogaus apvalymas, patiriamas per dvi pakopas, kurių pirmoji – juslių naktis, o antroji – dvasios naktis, paradoksaliai tampa veidrodiniu paties Aušauto situacijos atspindžiu. Iš pradžių jo išėjimas ir išsikūnijimas patiriamas per jusles (paklydimai, netikrumo jausmas, regėjimai). O suartėjimas su intraistoriniu laiku bei erdve artimesnis susivienijimui su Dievu. Dvasios nakties situacija būtų galima laikyti Gabrieliaus gyvenimą iki atvykimo į dvarą. Panašiai ir Manuelio visą gyvenimą trunkanti kančia dėl abejojimo Dievo egzistavimu prilygintina suartėjimui su Dievu, o Ángelos patirtys reprezentuoja juslių nakties, Lázaro – dvasios nakties situacijas.

Labai iškalbinga yra Gabrieliaus mintis, iriantis valtimi ežere: „Evangelinis – štai koks ilgesys...“ (p. 181). Ši tiksliai personažo lūpomis išsakytą formuluotę nusakoma bendrą Unamuno ir Kajoko tekstų nuotaiką: evangelinis ilgesys suprantamas ne kaip religinių praktikų tankinimas, o kaip globojančios ir rūpestingos Dievo akies ilgesys. Racionali, istorinė laiko samprata suteikia linijinį, tolstantį nuo atskaitos pradžios būties suvokimą. Tuo tarpu intraistorinė laiko samprata artimesnė mitologinei, pasikartojančiai, ciklinei būties aiškinimo schemai, kurioje nuo esmių nenutolstama, o vis grįžtama kasdiene veikla ir refleksijomis. Apie kasdienės veiklos, rutinos lemiamą vaidmenį kalba ir abiejų prozos tekstų veikėjų užsiėmimai: Manuelis gelbėjasi kasdiene malda, pasivaikščiojimu, darbu su parapijiečiais; Kajoko romane aukščiausiai vertinamas sodininkas Eliezaras, kuris, sekdamas rytietiška tradicija, teigia, kad „<...> jeigu nori būti laimingas vieną dieną, išgerk, jeigu nori būti laimingas vienus metus, vesk, o jeigu nori būti laimingas iki pasaulio pabaigos, tapk sodininku“ (p. 163). Rutininiai, iš pirmo žvilgsnio bereikšmiai užsiėmimai pakylėjami į kitą dimensiją, kur kinta pati prasmės samprata.

Kajoko romano pabaigoje nuskambantis sakinyss

<...> tas mūsų išnykimas, ta absoliuti visų laukianti užmarštis yra be galo didinga, slepianti ypač skaidrią ir paprastą tiesą, didžią paguodą ir laisvę, gal net žmogaus dieviškumą! Juk ir Dievas visą laiką sugeba būti taip, tarsi jo nėra, niekada nebūtų buvę ir nebus! (p. 193)

pasirodo kaip ištarmė paguodos siekiantiems romano veikėjams, skaitytojams, pačiam autoriui. Tai svarbiausias intraistorinio laiko suteiktas žinojimas, ypač suartinantis Kajoko ir Unamuno tekstus. Dievo nebūties nuojausa, visą gyvenimą kamuojanti Manuelį, galiausiai jį pakylėja į kitą savivokos ir tikėjimo lygmenį, kuriame jis suvokia, kad jo tragiškai išgyvenama Dievo nebūtis yra pats tikriausias

jo būties įrodymas. Žmogus Unamuno prozoje konstruojamas kaip Dievo ir sapno tvarinys. Rimonų personažai transformuojasi, evoliucionuoja rimono vyksmo metu. Laikas ir erdvė rimonuose dažnai būna intymi bei iracionali, nes pasakotojas arba pats personažas abejoja, ar taip tikrai yra. Unamuno naujai sukurta romano kūrimo formulė remiasi ne patirties faktais ir įvykiais, bet idėjomis (pasakoti atsi-remiant į idėjas, o ne faktus), gilinamasi į personažo intymiąją psichologiją, o ne socioekonominį istorinį vyksmą: visa tai būdinga Unamuno kūrybai nuo pirmojo rimono iki paskutinių jo kūrinių. Tokia prozos kūrinio teorija, nauja samprata yra savitiška savigyna nuo nesupratimo, apsisaugojimas nuo baimės likti visiškai nesuprastam. Unamuno rimonai pretenduoja tapti visiškai kitkuo negu kad buvo realistiniai XIX a. pab.–XX a. pr. romanai.

Ežeras donui Manueliui simbolizuoja amžinybę, bet visiškai priešingą, negu kad ją suvokia miestelis. Amžinybė donui Manueliui yra gamtos amžinybė, grynoji forma. Miestelio akyse amžinybės samprata yra perkeliama į dangaus sferą, kurion patekti galima su mediatoriaus Manuelio pagalba. Anot Fernándezo Pelayo, Unamuno sukurtas personažas nėra visiškai įsitikinęs, kad ežero paviršiuje atsispindintis dangus iš tiesų neegzistuoja, nebūdamas tuo tikras, Manuelis nedrįsta ryžtis savižudybei (P e l a y o 1966, 141). Kitaip tariant, galima teigti, kad ežeras tampa pagrindiniu Manuelio netikrumo laiduotoju: kol yra ežeras ir kol Manuelis stebi jį ilgų pasivaikščiojimų metu, tol jis nesiryžta pats pasitraukti iš gyvenimo ir tuo patvirtinti, jog pomirtinis gyvenimas neegzistuoja. Ežeras kūrinyje veikia kaip savotiškas saugiklis, leidžiantis Manueliui toliau gyventi dvejonėje.

Citata pradedama ežero ir kalnų – kintančias reikšmes kūrinyje įgyjančių simbolių – paminėjimu.

Priėjus iki „tikiu kūno iš numirusių prisikėlimą ir amžinąjį gyvenimą“ dono Manuelio balsas panirdavo, kaip ežere, į miestelio balsą ir nutildavo. Ir aš girdėdavau varpo dūžius... Varpo, panirusio, kaip čia sakoma, ežero dugnan, varpo dūžius, kurie, sakoma, girdisi ir Švento Jono naktį. Tai būdavo nugrimzdusio dvasiniame ežere mūsų miestelio varpo dūžiai, girdėdavau mūsų mirusiųjų, prisikėlavusių Šventojoje komunijoje, balsus (U n a m u n o 2011).

Ežeras gali būti suvokiamas ir kaip mąstymo, racionalumo simbolis: ežero vandenys sugeria viską – tikėjimą, abejones, refleksijas. Ežere atsispindi ir kalnai: kalnuose prasidedantys šaltiniai savo kelią užbaigia susimaišydami ežero vandenyje. Kalnai, simbolizuojantys gyvenimą, tvirtumą, kurio ieškoma amžinybės, pomirtinio gyvenimo siekiuose.

Kajoko romane, analogiškai kaip intraistoriniame laike ir erdvėje, keičiama įsivyravusi laiko samprata, atmetant Descartes'o laiko suvokimo koncepciją. Tai ypač išryškėja Gabrieliaus dialoge su seniu:

<...> Laiko turiu daugiau nei reikia. Galbūt. Nes nežinau, kiek ir kam tau jo reikia. Todėl tavo laikas ligotas, nemokantis nei deramai klausti, nei teisingai laukti. O kas yra teisingai laukti? Kai lauki ir prarandi – kiekybė. Kai lauki ir neprarandi – kokybė (p. 220).

Senio balsu išsakoma kritika laiko kiekio ir panaudojimo Vakarų civilizacijoje sampratomis, kada laikas nemoka išbūti ir laukti: kvestionuojama postmodernaus laiko trukmė ir jos suvokimas. Ar greitai ir intensyviai trunkantis laikas yra vertesnis už intraistorinį, lėtai tekančią laiką? Atrodo, kad romane palankiau žiūrima į pastarąjį. Kritikuojamas nuasmenintas ir nekontempliatyvus laikas, su kuriuo naujosios žmonių kartos nebesugeba susidoroti. Tai rodo Descartes'o filosofinės laiko koncepcijos „plyši“. Laikas nebėra pavaldus žmogui, o žmogus tampa pavaldus virtualiai besiplečiančiam laikui.

Dar labiau apie ežerą, kaip intraistorinį laiką ir erdves kuriantį elementą, kalba Kajoko romano *Ežeras ir kiti jį lydintys asmenys* pabaigoje pasirodantis jo apibrėžimas: [ežeras] „išgaubia laiką pagal savo pavidalą, bet erdvės parametrų neliečia, nors ir turi jai galios“ (p. 232). Sunkiai moderniojoje gamtamokslinėje pasaulio sampratoje įsivaizduojamas faktas, kaip laiko išgaubimas, buvo patvirtintas pastarųjų metų moksliniais atradimais⁴ ir nebėra mokslinės fantastikos dalis. Artimumas M. de Unamuno tekstui taip pat gana ryškus: kaip Manuelis panirdavo į kontempliaciją prie intraistorinio ežero, kalnų ir įsiklausydavo į ežero dugne skambančius paskendusio miestelio varpus, jo asmeninis individualusis ir istorinis laikas išsi- gaubdavo pagal Valverde de Lucernos ežero brėžiamas kryptis. Jis su savo mintimis būdavo uždaromas intraistoriniame, netolstančiame nuo kokio nors atskaitos taško laike, o cikliška ir nuolat pasikartojančio bei grąžinančio fakto – abejonės Dievo egzistavimu.

Kajoko ir Unamuno tekstų tyrimas patvirtina tyrimo pradžioje keltą hipotezę apie ežero kaip lemiančio abiejų pasakojimų vyksmą veiklą: ežeras prozos kūrinuose medijuoja laiko ir erdvės sampratą, jas transformuoja, įtraukia Gabrielių ir Manuelį į intraistorinio laiko ratą. J. Sprindytės suformuluota mintis, kad Kajoko romane personažai yra funkcijos, jie nepatiria charakterių evoliucijos (S p r i n d y t ė 2012), yra vienas svarbiausių Unamuno bandyto sukurti naujo žanro rimono bruožų. Rimonas – literatūros, filosofijos ir teologijos sintezė, kurioje stokojama aiškaus siužeto, veiksmas nevyksta, personažai būna statiški, dažnai reprezentuoja filosofines ir religines idėjas. Tokiomis savybėmis pasižymi ir Kajoko romanas *Ežeras ir kiti jį lydintys asmenys*. Tai dar labiau įgalina Kajoko ir Unamuno tekstų dialogo galimybes.

Išvados

Aptartuose lietuvių ir ispanų autorių tekstuose aptinkamos artimos laiko ir erdvės transformacijos. Abiejuose tekstuose iš istorinio linijinio laiko pereinama į intraistorį, ciklinį laiką. Šias transformacijas abiejuose tekstuose laiduoja ežeras, atliekantis įvairias racionalaus laiko, tapatybės savivokos, erdvės segmentavimo destabilizacijos funkcijas. Protagonistai patenka į intraistorinį laiką ir erdvę, kurie išgelbsti juos nuo mirtinos akistatos su nebūtimi. Gabrielius ir Manuelis, uždaryti intraistorinio laiko rate, išsigelbėja iš istorinio laiko sunaikinimo ir slegiančio tolimo nuo idealizuotos atskaitos pradžios. Jų istorijos gali būti suprantamos kaip

⁴ Higso bozono praktinis atradimas hadronų greitintuve 2012 m.

pirmenybės teikimas ciklinio laiko valdomai būčiai, kuri opoziciška istoriniam laikui.

Ežeras ir kalnai užima ypatingą vietą kūrinyje: jie tarsi vienija visus veikėjus, taip pat atlieka laiko ir erdvės transformacijos funkciją – gyvendami prie ežero ir kalnų, jie yra transistorijoje, belaikėje, amžinoje erdvėje, kurią G-98 autoriai, o ypač Unamuno, aprašė savo filosofiniuose traktatuose. Kajoko ir Unamuno personažai artimi gamtai, kai kurie patiria suartėjimą su gamta per romano vyksmą. Personažų artimumas gamtai yra dar vienas intraistorijos sampratos dominavimo ženklas literatūros tekste.

Abiejų kūrinių autoriai kviečia skaitytojus permąstyti ir kvestionuoti istorinės, linijinės laiko sampratos visapusiškumą, atsiverti „mažosioms“, „kasdienybės“ istorijoms ir pamažu keisti savo suvokimą apie literatūros, istorijos, gamtamokslinės pasaulio sampratos pažinimo ribas. Personažai nepatiria aiškios charakterių evoliucijos, yra statiški, nes reprezentuoja filosofines, teologines idėjas ir atlieka intraistorinio, cikliško laiko gyventojų funkcijas.

Literatūra

- B o r r e g o 2003 – F. J. Escobar Borrego, “El concepto de intrahistoria como praxis periodística en *Andanzas y visiones españolas*, de Miguel de Unamuno”, *Anuario de Estudios Filológicos*, vol. XXVI, Universidad de Sevilla: Sevilla, 107.
- D a u j o t y t ė 2012 – Viktorija Daujotytė, „Kas be ko – romanas“, *Metai*, 2012, 11, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, [prieiga internete: <<http://www.tekstai.lt/tekstu-naujienos/7061-viktorija-daujotyte-kas-be-ko-romanas>>, žiūrėta 2013-10-05].
- E v a n s 2005 – Jan E. Evans, *Unamuno and Kierkegaard: Paths to Selfhood in Fiction*, Lanham, MD: Lexington Books.
- F e r r e i r a 1965 – Carlos Baz Ferreira, *Tres filósofos de la vida: Nietzsche, James, Unamuno*, Buenos Aires: Editorial Losada.
- J u r g u t i e n ė 2006 – Aušra Jurgutienė, „Fenomenologinis, hermeneutinis ir recepcinis teksto interpretavimas“, *XX amžiaus literatūros teorijos*, Vilnius: LLTI leidykla, 31.
- K a j o k a s 2012 – Donaldas Kajokas, *Ežeras ir kiti jį lydintys asmenys*, Vilnius: Tyto alba, 277.
- M a r g e n o t 2009 – Maricarmen R. Margenot, “Intrahistoria en Unamuno e intratiempo en Machado”, *Especulo. Revista de estudios literarios*, n° 42, Madrid: Universidad Complutense de Madrid, [prieiga internete: <<http://pendientedemigracion.ucm.es/info/especulo/numero42/intrahis.html>>, žiūrėta 2013-10-03].
- P e l a y o 1966 – Fernández Pelayo, *El problema de la personalidad en Unamuno y en San Manuel Bueno*, Madrid: Mayfe.
- P o c i ū t ė 2013 – Rima Pociūtė, „Tekstas romano pretekstu“, *Literatūra ir menas*, 2013 03 01, nr. 3416, [prieiga internete: <<http://literaturairmenas.lt/2013-03-01-nr-3416/601-knygos/918-rima-pociute-tekstas-romano-pretekstu>>, žiūrėta 2013-10-09].
- R e a d 1992 – Malcolm Kevin Read, *Language, Text, Subject: A Critique of Hispanism*, Purdue University Press: West Lafayette.
- R i b a s 1971 – Pedro Ribas, “El Volksgeist de Hegel y la Intrahistoria de Unamuno”, *Cuadernos de la Cátedra Miguel de Unamuno*, Universidad de Salamanca: Salamanca.
- R ū s e n 2013 – Jörn Rüsen, „Laiko kultūra. Laikinės prasmėdaros tipologijos bandymas“, *Athena*, 8, 106–131.

- S á n c h e z 1992 – Agustín Izquierdo Sánchez, *Nietzsche y Unamuno: vida y saber*, Santiago de Chile: Mare Nostrum.
- S p r i n d y t ė 2012 – Jūratė Sprindytė, „Poeto dominija“, *Literatūra ir menas*, 2012 11 02, nr. 3400, [prieiga internete: <http://literaturairmenas.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=420:jurate-sprindyte-poeto-dominija&catid=273&Itemid=129>, žiūrėta 2013-10-01].
- U n a m u n o 2009 – Miguel de Unamuno, *San Manuel bueno, mártir*, edición de M. Valdés, Madrid: Cátedra.
- U n a m u n o 2012 – Miguel de Unamuno, „Gerasis šventas Manuelis, kankinys“, iš ispanų k. vertė A. Šimėnienė, *Metai*, Vilnius, 2011, 6, [prieiga internete: <<http://www.tekstai.lt/zurnalas-metai/6578-miguel-de-unamuno-gerasis-sventas-manuelis-kankinys?catid=671%3A2011-m-nr-6-birzelis>>, žiūrėta 2013-10-10].
- V a l d é s 1996 – Mario J. Valdés, “La intrahistoria de Unamuno y la Nueva Historia”, *Revista Canadiense de Estudios Hispánicos*, Vol. 21, No. 1, 237–250.

Akvilė Šimėnienė

Apie du ežerus: Miguelio de Unamuno ir Donaldo Kajoko romanai

S a n t r a u k a

Pagrindinės sąvokos: intraistorija, laiko ir erdvės modifikacijos, ežero kreipiamas laikas tekstuose, statiški personažai.

Straipsnyje analizuojami du XX a. Europos literatūros prozos tekstai: ispanų rašytojo Miguelio de Unamuno „Gerasis šventas Manuelis, kankinys“ (1930) ir lietuvių rašytojo Donaldo Kajoko „Ežeras ir kiti jį lydintys asmenys“ (2012). Tekstuose aptinkamos analogiškos intraistorinio laiko ir erdvės sampratos. Intraistorinis laikas pasižymi „mažųjų“, kasdienybės istorijų akcentavimu, tekstuose ardoma gamtamokslinė erdvė ir laiko perskyra, pereinama nuo linijinio prie ciklinio laiko ir neapibrėžtų erdvių, glaudžiai susijusių su protagonistų būsenomis. Abiejuose tekstuose laiko ir erdvės transformacijas laiduoja ežeras, tampantis nepriklausomai veikiančiu elementu. Kajoko romano laikas yra komplikotas mažiausiai keliais aspektais: Gabrielius atkeliauja dabarties laiku į dvarą, kuriame galės vykdyti giminaičio palikimą; t. y. Gabrielius per dabartį aktualizuos praeitį su intencija į ateitį. Tai atitinka tiek M. de Unamuno „Gerojo švento Manuelio, kankinio“ intraistorinę laiko sampratą, tiek H. Bergsono laiko teorijos idėjas.

Išsamūs esybių ir nesybių aprašymai Kajoko romane atlieka labai svarbią intraistorinio laiko gyventojų funkciją: jie pasirodo netikėtai, sutrikdydami įprastinę laiko tėkmę. Taip laužoma realybės / anapusbės skirtis kaip ir pati dirbtinė erdvėlaikio samprata. Abiejuose tekstuose regimas veikėjo išsikūnijimo procesas: iš esmės tokia situacija ir patirtis nėra žmogiška, o labiau dieviška, transcendentinė. Ryškios Kajoko protagonisto paralelės su M. de Unamuno veikėju Manueliu, kuris pakildavęs virš visų miestelio tikinčiųjų. Gabrielius išsikūnija ir tarsi pamažu apleidžia savo realiam laike ir erdvėje gyvenantį kūną. Manuelis yra pakilęs virš miestelio tikinčiųjų dėl savo religinės dilemos.

Kuriamas kontrastas tarp pažangos-miesto erdvės ir laiko bei intraistoriniame būvyje esančių provincijos laiko ir erdvių. Intraistoriniai laikas ir erdvės tiriamuose prozos tekstuose traktuojami kaip vertingesni už nuo atskaitos pradžios tolstančio laiko veikiamas erdves, t. y. šiuolaikinę miesto diskurso civilizaciją. Pagrindiniai lietuvių ir ispanų kūrinių veikėjai pasiduoda intraistorinio laiko transformacijoms, įsigyvena intraistoriniame laike ir erdvėse.

Akvilė Šimėnienė

About Two Lakes: the Novels of Miguel de Unamuno and Donaldas Kajokas

S u m m a r y

Keywords: *novel of Miguel de Unamuno, novel of Donaldas Kajokas, intra-historic time and space, time modifications, space modifications, linear time, cyclic time, protagonists transformations.*

The article analyses two prose texts of the 20th century literature: Spanish writer's Miguel de Unamuno's novel "Good Saint Manuel, Martyr" (1930) and Lithuanian writer's Donaldas Kajokas' novel "The Lake and Other Accompanying Persons" (2012). There are similar intra-historic time and space concepts in the above mentioned texts. The intra-historic time consists of paying more attention to little everyday life stories. The classical scientific space and time division is being disturbed in the texts. The texts show the progress from linear to cyclical time, the indefinite spaces are closely related with the inner states of protagonists. The lake is the main element which mediates the described changes in the texts and it becomes a completely independent character in the development of both novels. The texts establish a clear contrast between the city-progress time and spaces and the intra-historic, slow, provincial time and spaces. The first one is evaluated as worse than the second one. The expanded descriptions of the *small* characters which are called *beings* and not *beings* in Kajokas' novel have a very important role in the whole context: these personages come onto the stage unexpectedly and this way disturb and modify the common flow of time in the novel. The modification of time flow is one of the most important intra-historic time peculiarities.

In both texts we can notice the process of body abandonment in two main characters. This is a completely transcendent experience which moves the world of the novel away from the common time and space concepts. Gabrielius leaves his body a few times before the end of the novel, and it seems that in the end he abandons it completely. Manuel has abandoned his body because of a theological dispute inside his soul, he is more soul than body compared with the Valverde de Lucerna inhabitants.

Akvilė ŠIMĖNIENĖ
Taikomosios filologijos katedra
Mykolo Romerio universitetas
Ateities g. 20
LT-08303 Vilnius
[tfk@mruni.eu]